

41. Pelajal, see minu mitme külge üheaegselt kolhoosis töötamine arvas seama töökoja tööd. See aeg, kui ma sügisel kolhoosi põllul vilja lõikasid, jäi töökoda oma pead. Aga, ma pidin tagant järgi nende tööde kohta, mis see aeg kui ma kombainiga põllul töötasin, töökojas tehti, viijutama töö käsud ja samuti tegema see aeg töökojas kulutatud õlide, kütuste aruanded ning esitama need kolhoosi raamatu pidamiseks.

1959.a. läks kolhoos normi päevadelt üle raha palga peale ja arvas $\frac{1}{2}$ asemel kolhoosnikile maksma raha palga. Kui „Ühisjõud“ kolhoosi esimees Sanglepp 1959.a. mind juhatuse otsusega kolh. töökoja juhatajaks määras, siis määras ka töökoja juhataja palga 100. rubl. kuus. Meie tööde eest, mida ma töökojas tein ja autot juhtisin ning hooldasin mulle palga ei makstud, seoses sellega antsin ma kombaini ja veoauto oma käest 1960.a. kolhoosi üle. Siis tuli Koluvere Lauknalt Malin, Värdi meie „Ühisjõud“ kolhoosi, hakkas kolhoosi liikmeks ja minu vana kombaini peale kombaineriiks. „Ühisjõud“ kolhoosi juhtkond koos oma töökahe kolhoosnikiga töötas ja arendas kolhoosi majandust edasi kuni 1962.a. mil valitsuse määrusega oli ette nähtud kolhooside järjekordne ühinemine väikestest kolhoosidest üheks suureks majandiks. Meie „Ühisjõud“ kolhoos ühines 1962.a. suure, mitmest väikesest kolhoosist varem ühinenud „Tasuja“ kolhoosiga. Siis selgus, et suure „Tasuja“ kolhoosi esimees sm. Tinnits oli teinud 1962.a. „Tasuja“ kolhoosi kolhoosnike palga fondi üks kolmanti suurema, kui oli sellis kolhoosis rahalist ratet. Meie „Ühisjõud“ kolhoosi esimees Sanglepp tegi oma kolhoosnike palga fondi väiksema, kui kolhoos tegelikult oleks suutnud kolhoosnikile maksta, seega jättis 1961-62 aasta vahetuses 118. peekoni oma kolhoosi sisse. Peale ühinemist muutus kolhoosi vana ühisvara ka ja meie 118. peekoni maksti Tinnitsa kolhoosnike puuduva

42. palga kättes. See muidugi oli reisendamisel ülevõetud mees, "ühisjõud" kolhoosniku suhtes. Mees "ühisjõud" kolhoosis oli hea ettevalmistuse saanud ja pikaajalise kogemustega kaamatupidaja, Juhannus Galakas, keda valiti ka ühiskond "Tasuja" kolhoosi kaamatupidajaks. Mina poleks seda kõike muidu teada saanud, aga tema kui kaamatupidaja rääkis siis mulle neist tõendmetest. sm. Sanglepp, Arnold oli Padise kloostril lähedal väike talu pees sündinud

1918. aastal 6-1 kl. haridusega. Et ta 1951. a. veebruaris Märjamaa rajooni esikindliku kolhoosi "ühisjõud" juhtimise minu käest üle võttis, juhtis ta seda siiski keskpäraselt edasi. sm. Tinnits, Uno oli kõrgharidusega agronoom 4. aast.

Märjamaa rajoonis, tuli 1960-1 "Tasuja" kolhoosi esimeheks. Oma agronoomiliste teadmiste ja kõrgharidusega ei suutnud ta kuhjal järjel olevat "Tasuja" kolhoosi majandus elu parandada. Tema teadmiste väljendus

sobis rohkem teadus tööle, kui suurmajandi juhtimiseks ning seepärast läks 1963. a. alguses Saku põllumajandus teadus tööle. Partei ja valitsus saatis sm. Tinnitsa asemele 1963. a. "Tasuja" kolhoosi esimeheks samuti kõrgharidusega sm. Kõiv-u. See oli rohkem nalja kui majanduse mees, mis tõttu "Tasuja" kolhoosi majandus elu läks isevoolutud mööda alla mäge. Kui ta mõnikord tuli ka kolhoosi tööjuurde,

siis küsis? mehed mida teete, mehed muidugi vastasid tööd teeme. Tema ütles, tehke edasi, hüppas kolh. villisesse ja sõitis minema. See on üks näide tema majandi juhtimise stiilist. Aasta pärast oli partei ja valitsus

jälle järjekordselt "Tasuja" kolhoosi majanduse lähise küna ees. Kust leida mees? kes on suuteline suurmajandid juhtima kommunismiteel, mida partei ja valitsuse programmis oli ette nähtud. Aga, üks

vana sõna ütleb ka, kus häda kõige suurem, seal abi kõige lähem. Kui juhtus, et Kaius jäi

43. Kolhooside ühinemisega üks esimees vabaks ja parti ja valitsus lõi selle Rudolf Marrandi sisse "Tasuja" kolhoosi esimeheks. Uue kolh. esimehe vastu võttis, kutsuti kokku üldkoosolek, kes pidi otsustama kohale toodud kandidaadi vastavast kolh. esimehe kohale. R. Marrandi oma tutvustamise tagasihoidliku talupoegliku väljendusega ei võitnud kolhoosnike usaldust, mis tõttu koosolekul rahvas ei tahtnud teda "Tasuja" kolhoosi esimeheks vastu võtta. Pääle seda, kui kaugas olu Märjamaa rajooni partei sekretär R. Marrandi head tööd Kaius kolh. esimehena töötades selgitas, siis võttis rahvas Rudolf Marrandi "Tasuja" kolhoosi esimeheks vastu. 1964. a. alguses annas R. Marrandi "Tasuja" kolh. esimeheks. Aasta lõpus oli selgelt näha, et see talupoeglik ja 6-8 kl. haridusega mees on õige kolhoosi esimene. Sest, sama aasta lõpus olid näie majanduse näitajad "Tasuja" kolhoosis seatud esimehe targal juhtimisel tõuseu teele, mis tõttu kolhoosnikud said ka natuke rohkem palga kui eelmisel aastal. 1965. a. "Tasuja" kolh. põllumajandus saavutuste näitajad tõusid eelmise aastaga võrreldes tunduvalt, 1965-66. a. võttis "Tasuja" kolhoos üldkoosolekul esimehe ettepanekul vastu otsuse, kasutada kolhoosnikele palga maksmisel lisatasu süsteemi, koos ^{nuffi} ettepanemise ja kolhoosniku popipäeva kohta. Aastane lisa tasu oli 10%. Üks, 0, võttis 5% maha, 2. nulli 10% kuu palgast. See pani viina lembelisi inimesi mõtlema, kas tasub poppi teha, sest palga saab siis palju vähem. Täpsemalt töötistipl. kolhoosis see tõttu paranes tunduvalt. 1968. a. alates annas "Tasuja" kolhoos kolhoosnikele lisa tasu maksma 15% aastast. Süis said kõik "Tasuja" kolhoosi töölisid ja spetsialistid kõik head palga. Kolhoosnikud oli veel lisaks oma väike abi majand, mis andis kolhoosnikule tulu juurde. Pääle seda, kui R. Marrandi 1964. a. "Tasuja" kolhoosi esimeheks tuli, annas ta ka kolhoosi ehitustele

44. suurt rõhku panema. Sest majanduse arendades jäid varem kolhoosi ehitatud hooned väikseks. Endine Esiivabariigi aegne Haimre valla viimane pea vallavanem Arnold Anderssoo, keda Venelaste okupatsiooni valitsus neljakümmendat kolme suurt kurjategijat ja rahva vaenlast 10+5 aastaks vangis pani ja Venemaale vangis laagrissi küüditas, kusjuures oli ette nähtud peale vangisaja 5. aastat Venemaal ümber asumist. Kui ta oli omale määratud karistused ära kandnud, tuli koju, Mora n. Raja talusse Venelaste valitsemise resümee ja tema vangilaagris ei olnud suutnud seda väimselt ja füüsiliselt tugivat meest murda. Peale vangisvabanimist asus ta varsti "Tasuja" kolhoosi tööle, kus teda kui head asjatundjat peatselt "Tasuja" kolhoosi ehituse brigadiiriks määrati. 1964. a. alates algas "Tasuja" kolhoosis laialt rindul vilgas ehitustöö, mis kestis hoogsalt seitsme kümnendateni. Siis ehitati "Tasuja" kolhoos, uus suur lehmalauda komplekt, uued suured sigalad, põrsaid toovatele emistele, samuti nuumikutele suure oma ette sigala, uus suure kanala. Samuti teravilja saagi suurenemise vajadust rahuldamiseks ehitati suur saftvilja kuivati, koos ait-ladu ja heina seemne, sorteer- laoruum. Samuti teris vajadus uue suurema töökoja järele, mis ka sama järjekorras ehitati ning autograas ja kombainikuur, küüruivati. Ehituse mahu suurenedes teris vajadus suurema saekaatri ruumi ja uue saekaatri järele, aga seda ehitati kolhoos alles seitsmekümnendate lõpus. 1965-66. a. ehitati "Tasuja" kolhoos Haimre os-konda juurde ehitusena uue suurema lehma lauda, koos reaja köögi, piima kambri ja piima jahutus ruumiga, Alates 1964. a. läks "Tasuja" kolhoos pidevat tõusu teed, sest esimene R. Marrandi oli aus avameelne ja mitme külgnel asjatundja ning hea rahvaga suhtleja. See tõttu

45. oli ta rahvale heaks eeskujuks ja oskas valida kolhoosi head spetsialistide kaadrit. „Tasuja“ kolhoosi esimesed kõrgharidusega head spetsialistid olid noor abielu paar Laidonär'id. Endel Laidonär oli pea Zootehnik, tema abikaasa ^{Siri} Selksonär-Zotehnik, „Tasuja“ kolhoosi karja aretaja. Aastatel 1968-69. ütles kolhoosi esimene R. Marrandi et Siri on kulla tükk. Tema arutus töö „Tasuja“ kolhoosile on tõesti kulda väärt... Vet-arst oli Shotter, Anna, peamehhaanik oli Aleksand, Vello ja tema abikaasa Hella Aleksand oli „Tasuja“ kolhoosi seemne kasvatuse agnomoos. „Tasuja“ kolh. pea agnomoos oli Lindsalic, Heino. „Tasuja“ kolhoosi esimene

Rudolf Marrandi hakkas 1965-69 õppe aastatel käima Olostvere põllumajandustehnikumis Kaugõppe osakonnas agnomoosijad õppimas. Semestrite ajal määras iga nädal ühe pea spetsialisti enda eest esimehe kohuseid täitma.

1964. aastal tõi R. Marrandi Kaiust kaasa raamatupidaja, endise „Tasuja“ pea raamatupidaja. J. Jalakas lasi lahti ja pani tema asemele kolhoosi raamatupidajaks kaasa toodud Põlluste, Elmari. Mitte sellepärast ei vahetand J. Jalakas't välja, et ta olens olnud nõrga teadmistega, vastu pidi, J. Jalakas oli kõrgharidusega suurte kogemusega raamatupidaja, mille ust ta ka Siberi vangilaagrites istund oli. Marrandi tahtis oma kandi mehele tööd anda, sest E. Põlluste oli Kaius ka olnud raamatupidaja, ja säääl jäi kolhooside ühinemise ajal koos Marrandiga vabaks ning seepärast tulid koos Haimme „Tasuja“ kolhoosi.

Kõik inimesed ei ole loodud ühte nägu ja ühe pikkused. Samuti, pole kõik ühesugase ilmavaatega ning töös pidamistega. Sellest tingituna läksid „Tasuja“ kolhoosi kaoks pea spetsialisti Endel Laidonär ja Vello Aleksand tihti oma vahel näärklima. V. Aleksand oli kõrgharidusega kolhoosi peamehhaanik ja hoidis

46. erd tõetruult Lenin'liku kompartii tirktaaturliidu liinil. Laidonär, Endel oli „Tasuja“ kolhoosi pea Zootehnik, tugev majanduse ja ärimisus, separast läksid kahe noormehke ilmavaated lahku. 1968-69 kuni seitsmekümneni, oli „Tasuja“ kolhoosi järsult tõusev hõitse aeg. Laidonärid, Siiri ja Endel viisid sel ajal „Tasuja“ kolhoosi karjamajanduse kõrgele tasemele, mis oli kolhoosi majanduskarude suurim ja peatulu allikas. Siis oli „Tasuja“ kolhoosi tootartus kuulus ka väljaspool, sest mitmed teised majandid ostsid omale „Tasuja“ kolhoosist tõu noort karja, mis oli tunduralt kallim tavalisest noorliha loomast. Samal ajal kolh. esimees R. Marrandi käis Olostvere põllumajanduse tehnikumi raugõppe osakonnas oma teadmisi täiendamas ja oli aktiivne kolhoosi juht ning võttis osa majandi kultuuri elust. Aga, ajaloos pole kunagi hea aeg kestnud igavesti, nii ka sel ajal „Tasuja“ kolhoosis. 1969. aastal haigestus kolhoosi esimees R. Marrandi maovähki, 1969. a. lõpus tegi Olostveres viimased eksamid läbi raske haigusega võideldes, sai agranoomi diplomi, tuli koju ja läks raske haigusega haige majja ning 1970. a. veebruaris kustus haigemajas „Tasuja“ kolhoosi esimehe Rudolf Marrandi eluküünal. Viimastel tsemestri ajans määras kolh. esimees oma asetäitjans Alexand, Vello ja esimehe surma järel jäi V. Alexand automaatselt „Tasuja“ kolhoosi esimeheks. Alexand, Vello ei olnud kolhoosi esimehena, Laidonär'idele vastu võetan, separast läksid nad mõlemad 1970. a. alguses „Tasuja“ kolhoosist ära Pärnu rajooni Audru sovhoosi. Sellega oli „Tasuja“ kolhoosi karjamajandusite tagasi käik sisse lülitatud. Etse rohe järsult ei langend, aga algas pikaajaline languse protsess. Laidonär'ide asemile tuli „Tasuja“ kolhoosi noor abielu paar Zootehnikuties, Sartanov Viktor ja Maire. 1970-tatel käis „Tasuja“ kolhoosis majandus elu ja ehitus

47. Edasi, ^{tehti} tagasi hoidlikumalt uusi ning lõpetati poolleli olevaid ehitisi ja tehti kolhoosis ehitus remondi töid. Midagi oli „Tasuja“ kolhoosi majandus elus muutunud ja majandus tulud vähenesid kiirelt, mis oma nõrda avaldas mõju kolhoosnike palgale. 1970-tate lõpus algasid „Tasuja“ kolhoosi pea spetsialistide vahel pere rööndlikud intriigid, mis lõppesid „Tasuja“ kolhoosi looma arst Anno Schotturi kolhoosist lahkumisega ~~1985~~¹⁹⁸⁷ aastal. Umbes samal ajal võidi varem harkas Partei ja valitsus „Tasuja“ kolhoosi majandus elu taan arengut tugevalt kritiseerima ja plaaniti „Tasuja“ kolhoosi esimehe välja vahetamist, mis ka peatselt täide viidi ja „Tasuja“ kolhoosi uus esimeheks toodi Märjamaa kolhoosi pea looma arst Aavo Lumi, ning „Tasuja“ kolh. veterinaar Märjamaa mees Moorast, Maido. „Tasuja“ kolhoosi langevat majandust ei suutnud uus esimene järsult tõsta ainult veidike langust peatada, sest tema juhtimise aeg oli lühike. 1980-tate lõpus, kui õhus oli juba uuajastu hõngu, valiti kolhoosi lõppvooru esimeest juba demokraatlikult. Valimistel seati üles kaks kandidaati, kes oma nägemust üldkoosolekul esitasid kolhoosnikele. Pääle selle toimus 2-e kandidaadi vahel valimine. Kolhoosi esimees Aavo Lumi sai 25. häält ja teine kandidaat Ongita osakonna juhataja S. Mölder kaks nõrda rohkem. Seda valiti uueks kolhoosi esimeheks S. Mölder, kes harkas kolhoosi lõppvoorus ka kolhoosi vara jagama. Kolhoosnikele polnudki see kõige parem variant. Sest Mölder tahtis kolhoosi vara reformimisega panna põhiliselt terrik varaks kõik kolhoosi vara ja kolhoosnikud ilma jätta, mida kolhoosi reformi komisjoni esimees Mustalu, Meinhard soojalt taetas. Aavo Lumi oli seda meelt, et kolhoosnike osakud välja maksta ja pääle selle moodustada terrik vara, see viimane variant oleks kolhoosnikele kasulikum olnud, eriti neile

48. Kes võtsid oma talu tagasi ja hakkasid seda ise majandama, sest tühja koha pealt ette võtlust alustada on peaaegu võimatu. "Tasuja" kolhoosi mail (alustasid) alustasid väike peretalu pidamist esimestena Paal, Enn, Olga, Rein ja Jägis, Aleksander juba 1988. aastal. 1989. aastal oli Paal, Enn Märjamaa piirkonna talu seltsi esimees ja võttis vast alustanud üksik talupidajate vastu Märjamaal talu seltsi koosolekul avaldusi, mille alusel arutati avalduse sisse andmise järje korras müüma talunike riiklikust fondist uut Vene põllu tehnikat, mis oli ime odav. Nüütris, HTZ-80. uus traktor maksis 6200. rbl. ,82. - raku veosillaga 7200. rbl. Samuti kõik teised masinad ja põllutööriistad olid odavad. 1990. aastal rahultati esimesed avaldused ja siis said esimesed talupidajad osta oma odavad Vene uut põllu tehnikat. Need algajad talupidajad, kes andsid 1990. a. alguses avaldused sisse ja taotlesid traktori või muud põllu harimise tehnikat, jäijekorral lõpu talupidajad jäid ilma. 1991. aastal lõpetati Vene uue tehnikat odav müük talupidamist alustanud inimestele. 1990. a. algul taotlesin oma vana talu tagasi ja 1990. a. märtsis andsin avalduse Märjamaa talu Liidu koosolekul 82. Vene Belarus traktori peale. Kui minu järjekord nätte jõudis ja olin taotletud margi peal järjekorras esimene, just siis lõpetati talupidajatele uue Vene tehnikat odav müük, ja mina jäin uuest odavast traktorist ilma. Ilma tehnikata pole võimalik talupidada, seepärast olin sunnitud pruugitud vana tehnikat ostma. Samuti, pole praegu väike peretalu majapidamise sissetulek võimaltanud uut põllu harimise tehnikat osta. Esimesed talupidajad, kes alustasid 1988-89. ja ka üheksa kümnental on suurem osa neist aastaid tagasi talupidamise lõpetanud. Sest, aastaid on riigivalitsus

49. soosinud ja toetanud suurmajandeid ja ettevõtteid millede algrapitaliks oli üld rahva töötulume protsent, mis on koondunud nüüd suurärimeeste ja aksia seltside

kätte ja on jäetud väike ettevõtjad ning väike peritalu pidajad vaes lapse ossa, seepärast pole ka ime, et väike tootjad on sunnitud oma tegevuse lõpetama.

Kui vaadata ajas tagasi, 1989-91.a. siis tuleb meelde kuulda ja nähtud. Kui suur oli siis rebimine, nende juhtivate töötajate hulgas, kes olid ^{Eesti maa} valitsuse ja kolhooside lagunemise ajal pumba juures. Kõhe salgasid

maha leninliku partei programmi ja tema käsuõpetused ning sirutasid käed rahva töötulumelega loodeid ühisvara järele, mis ka paljudel nähaalsematel õnnestus omale algrapitali loomisel. See oli mõnede

tõuse, aga üldsusele languse aja algus, mis on arenenud kaheteist aastat jooksul kahes suunas edasi ja on saanud praeguseks Eesti rahvale, kurjuste, kurjateqijate ja miljunärrede rüügiks. 1991.a. "Tasuja" kolhoosi

reformi komisjoni otsusega jäeti kolhoosi varast terve varakas, kõik kolhoosi tootmis hooned, kariloomad, sea ja emirte farmid, nafta-baas, varuosade laod, ait koos viljaga, kuivatiid koos sisse seadega, küünaseemne laod koos sorteerimasinatega ja saetööstus hoone koos saekaatri, hõõvli masina,

seimri-sae ja rapssae. Seda terve vara oma korda jaotati osa-ühinguteks. Noodustati Haimre os. ühing, mis koosnes Kaistevalle lauda koos lehmadega, Haimre laudad

koos lehmade ja noorloomadega, looma talitajatele ehitatud korterelamud, samuti Haimre ait-kuivatiid koos vilja ja sisse seadisega. Selle kolhoosi vara hulka kuulus ka kolhoosniku ühistatud vara osak,

samuti määrati kolhoosnikude töö osak. Varalist osakut arutati aastaid hiljem maksima 1990.aasta hindamise alusel, aga siis oli inflatsioon juba teinud oma